

7. Heder, skam och att (inte) vara respektabel

Att erfara skam

Frikyrkorna har, vid sidan av andra folkrörelser under 1900-talet, haft en stor betydelse som norm- och värdeskapare i det svenska samhället. I den livsstil som kom att känneteckna borgerligheten stod sexualmoralen i centrum, där (kvinnans) självdisciplin och kontroll var av yttersta vikt i en strävan efter att särskilja sig från de lägre klasserna. Karin Johannisson (2010) belyser hur ”traditionellt kristna värderingarna” var nära förbundna med ett borgerligt förhållningssätt. Att uppträda anständigt var något som markerade en gräns för att särskilja goda kristna, som mellan borgerliga och lägre klasser. De kollektiva värderingarna och synsätten kring respektabilitet och moral lever kvar i de frikyrkliga gemenskaperna, vilket exempelvis speglas i de bibliska uttrycken att man som kristen ska ”leva i världen men inte av världen” och att vara ”salt och ljus” – uttryck som syftar till att den kristna personen ska utgöra ett ljus i den annars mörka världen, kunna skilja mellan gott och ont och leva i ”renhet”, alltså inte ”besmittas av synden” (Cedersjö, 2001, s. 56). Även om det finns en gemenskap över klass-, etnicitets-, ålders- och könsgänser inom de frikyrkliga församlingarna är det tydligt att de normer och ideal som förknippas med den borgerliga medelklassen också präglar frikyrkorna. Detta blir framträdande när det gäller respektabilitet, i synnerhet hur nära sammantvinnad denna är med sexualitet. Bland intervjupersonerna är anständighet och moral centrala begrepp för den kristna tron. I detta kapitel vill jag diskutera hur de förhåller sig till begrepp som skam, synd, femininitet och kyskhetsnormer i tro och sexualitet.

Christina, som inte är medlem i någon församling idag men som tidigare varit engagerad i Trosrörelsen och Pingstkyrkan, säger: ”Jag har alltid känt mig fel i kyrkan. Jag har inte rätt bakgrund, jag har alltid känt mig som mer syndig”. Christinas känsla av att vara syndig och att inte nå upp till de förväntade idealen av renhet och moral är något hon delar med flera av dem jag mött. När jag frågar varför hon känt sig som mer syndig än de andra svarar hon:

Jag kände hela tiden att jag är så otroligt smutsig. För jag var ju allt annat än oskuld, jag hade haft en rad olika relationer, jag kunde inte identifiera mig med de här pingstungdomarna, som var i samma ålder som jag men som aldrig haft sex med nån, och som var så rena och hade en annan bakgrund, de var ganska... de hade en skyddad uppväxt.

”Renhet” och ”dygd” är attribut som hör samman med såväl kristna som borgerliga anständighetsideal och hänför sig till hur människan bör agera eller inte agera ut sin sexualitet. Antropologen Saba Mahmood (2001) undersöker muslimska kvinnors strävan att anamma de dygder som föreskrivs i den islamiska traditionen. Enligt Mahmood är kroppen och dess handlingar, känslor och begär det främsta verktyget för att etablera ett fromt (kvinnligt) jag. Detta är tydligt även hos mina informanter: kroppen är central, inte bara utifrån den traditionella kristna dualistiska uppfattningen där medvetandet står över kroppen utan också som ett verktyg för etablerandet av en from hållning till den omgivande (mer eller mindre) sekulariserade världen. Religionssociologen Michael Wilkinson (2017) har under lång tid studerat pentekostala församlingar (pingstförsamlingar) i Kanada. Han beskriver att i dessa kontexter betraktas kroppen som helig, som ett levande tempel som ska fyllas med den heliga Anden. Det är därför av största vikt att det som kommer in i kroppen regleras och det som förorenar den undviks. Av denna anledning är det, enligt Wilkinson, nödvändigt med förbud mot exempelvis alkoholförtäring, rökning och sex utanför det heterosexuella äktenskapet.²⁸

Skam är centralt i de intervjuades berättelser. Det finns en lång tradition i den kristna läran om skam och skuld förbunden med ”den lilla människan”, där skammen erfars inför Gud av att vara en syndig och

ofullständig människa. Den amerikanska forskaren och pastorn Karen McClintock skriver: "Fear of the flesh and denial of sexual impulses have left us with a disembodied theology and a great deal of shame. History reveals the deep chasms that have characterized spirituality and sexuality in Christianity" (McClintock, 2001, s. 28).

Upplevelser av skam kan belysas ur flera perspektiv i förhållande till de frikyrkliga samfunden och dess medlemmar. Sara Ahmed beskriver skam som en "intense and painful sensation that is bound up with how the self feels about itself, a self-feeling that is felt by and on the body" (Ahmed, 2014, s. 103). Ordet skam kommer från det indoeuropeiska ordet för "att täcka över", vilket kan associeras till att ta skydd eller att gömma sig. Men, som Ahmed påpekar, att ta skydd förutsätter att man misslyckats gömma sig eftersom skammen innebär att man redan har exponerats för andra. Skam hör därför samman med såväl döljande och täckande som med exponering och sårbarhet. "Shame runs in families and is replicated across generations", skriver teologen Miryam Clough (2017, s. 7) och betonar att skammen alltid alstras i interaktion med andra människor och består av en stark kroppslig känsla av olust. Man kan således endast skämmas *inför* någon, och den personen är i regel någon som har betydelse för en, kanske rent av någon man älskar.

"Att ha en kvarnsten runt halsen"

När jag frågar Laura om hon har känt skamkänslor i relation till sin tro, identitet och sexualitet svarar hon med emfas: "Oh ja. Oh ja! De begreppen har ju stått i neonskylt framför mig och blinkat [skrattar]. Så ja, jag har känt otroligt mycket skam. Verkligen varit nedtyngd av skam". När jag ber henne beskriva hur det har känts, svarar hon: "Ja, det är väl som att ha en kvarnsten runt halsen ungefär, och försöka leva ett liv så". Att inte kunna leva upp till den givna moralen och sexualetiken står i de intervjuades kontexter nära känslor av skam. "I skammen har subjektet ingenstans att fly", skriver Ahmed (2014, s. 103) och konstaterar att långvariga skamkänslor kan framkalla psykisk ohälsa.

Flera av de intervjuade poängterar dock att skammen inte alltid behöver vara av ondo. Anton, till exempel, säger: "Det är inte alltid fel att känna lite skam, eller att känna att något inte är så bra... Jag tror att man behöver ha en balans och jag tror att det är den som är viktig att hitta".

McClintock (2001) skiljer mellan positiv och negativ skam där den positiva exempelvis hjälper oss att känna när vi exponerar oss mer än vad vi är bekväma med eller när vi har gått över gränsen för våra egna värderingar. Den negativa skammen uppstår å sin sida när skam används som ett maktmedel för att få människor att följa andra värderingar. Även Cecilia talar om skam. Hon återger en händelse som skedde strax efter att hon lämnat kyrkan. Församlingen arrangerade något de kallade våffelkvällar då medlemmar i kyrkan fanns ute på stan för att bjuda på våfflor och prata med människor. Cecilia säger:

Jag gick fram till dom och sa: "Hur tänker ni om homosexualitet?" Men ingen ville svara och jag sa att: "Det här är någonting som är viktigt och stort och det har verkligen förstört mitt liv. Tänk på vad ni står bakom". Jag började skrika på dom, oskyldiga personer... du vet...

Charlotta: Hur reagerade dom?

Cecilia: Dom visste inte vad de skulle säga, de frågade om vi skulle be. Och jag känner ju dom sen innan och det var det som gjorde allt så konstigt. Och där mådde jag jättedåligt för jag tänkte så här att: "Vad tänker de om mig?" Nu tänker de: "Kolla hur det gick för henne, hon hoppade av och började supa hela tiden, hon super och svär och har blivit gay". Du vet, jag var ingen bra förebild som homosexuell. Förstår du?

Charlotta: Ja. Var det skam du kände?

Cecilia: Ja. Jag skämdes jättemycket. Inte för att jag är gay utan för att jag stod och skrek på dom. Och jag skämdes över mig själv... så här... "o nej, nu har jag gett en sämre bild om homosexuella till dom", liksom. "Där vill man inte hamna typ", tänkte jag att de tänkte.

Samtidigt som Cecilia kände sig sviken och utstött av församlingen kände hon en skam för att inte leva upp till de värderingar som församlingen stod för. Hon beskriver att hon skämdes, dels inför församlingsmedlemmarna genom att "supa och svära", dels för att inte vara en bra förebild

som homosexuell. Hon var rädd att ge andra homosexuella dåligt anseende genom sitt agerande. Cecilia har en tydlig uppfattning av vad det innebär att leva rätt och moraliskt enligt kristna värderingar, det som Zackariasson (2016) kallar en frikyrklig skötsamhetskultur. Denna kännetecknas av starka ideal för återhållsamhet och måttfullhet, exempelvis ett vårdat språk, undvikande av verbal aggression och öppen irritation, men också genom tydliga regler för alkoholintag och sexualitet. Nära skam ligger normer för moral, femininitet och heder, vilket nästa avsnitt handlar om.

Kyskhetsnormer, heder och femininitet

Ulrika hämtar mig på tågstationen. Hon ber om ursäkt för att hon är sen när jag hoppar in i bilen och berättar att hon varit på anställningsintervju. Hon ger ett glatt och varmt intryck och vi småpratar när vi åker till hennes arbetsplats där vi ska genomföra intervjun. När vi slagit oss ner i hennes arbetsrum, med fönster mot en fantastisk vy över staden, börjar Ulrika berätta sin historia. Samtalet varar i över två timmar.

Ulrikas levnadshistoria är kantad av många svåra och komplexa händelser, erfarenheter och omständigheter. Under hennes första levnadsår var familjen medlemmar i en ytterst karismatisk och auktoritär församling, Ulrika beskriver den som en sekt. De bodde i församlingens kollektiv där det fanns tydliga levnadsregler och en starkt hierarkisk ledning. ”De var för aga och det var ett oskuldsfokus. Kvinnan underordnade sig mannen. Mannen var familjens överhuvud. Alla de här väldigt så, starka och kollektiva bestraffningarna”, återkallar Ulrika. De hårda reglerna ledde till att föräldrarna till slut valde att lämna kollektivet och istället blev de medlemmar i en pingstförsamling. Men föräldrarna behöll de konservativa värderingarna, särskilt dem rörande etik och moral. ”Jag är verkligen uppvuxen med homofobi och transfobi och islamofobi, väldigt starka värderingar”, menar Ulrika och berättar att hennes familjen var djupt dysfunktionell, att hon blev utsatt för mycket våld i sin barndom, såväl från föräldrar som från äldre syskon. Hon säger att hon försökte få hjälp från samhället eftersom hela familjen mådde väldigt dåligt:

Varför är det ingen som ser hur vi har det här hemma? Men det såg ju så fint ut, vi bodde fint, mamma vara högskoleutbildad

akademiker, pappa hade egen firma som gick bra, vi bodde i ett tryggt område, vi var fina och hela och rena och var duktiga i skolan. Det var inget som stämde överens med barn som far illa enligt Socialtjänstens syn.

Ulrika fortsätter att berätta om sin uppväxt och jämför den med att leva i en hederskultur:

Och det var så det var, jag hade på mig vissa kläder när jag gick på morgonen och sen så bytte jag om och sminkade mig på bussen eller i skolan. Så en riktigt hederskultur... som mina klienter berättar om.

Charlotta: Ser du likheter?

Ulrika: Jättemycket, verkligen. Och det är ingen slump att jag har det här jobbet. Jag har alltid känt igen mig väldigt mycket med personer som kommer från hedersvåld. Klockrent liksom!

Charlotta: Man pratar ju sällan om hederskultur när det gäller svensk kristenhet, men anser du att det är vad det handlar om?

Ulrika: Ja. Verkligen. Och sen kan jag ju säga att jag har gått i år av terapi för det här, jag har lagt ner mycket tid och pengar för att försöka läka och hitta mig själv [...] Det är ju väldigt speciellt att få höra klienternas livsberättelser om våld och hederskontexten och jag känner igen jättemycket. Deras språk och hur de tänker och alla de där grejerna.

Om en individ inte anses ha ett respektabelt beteende kan familj och släktingar känna skam och uppleva ett socialt tryck att få vederbörande att inordna sig eller bli tillrättavisad. Detta kan ske genom försök till övertalning och hot om utfrysning (SOU 2014:49). Pernilla Ouis (2015), forskare i socialt arbete, redogör för hur hedersnormer är del av ett kollektivistiskt, hierarkiskt, patriarkalt, konservativt och heteronormativt tänkande som har rötter inom flera, skilda kulturer och religioner där individens livsutrymme, självbestämmande och rättigheter på olika sätt begränsas. Nationellt centrum för kvinnofrid (2018) konstaterar i sin kunskaps- och

forskningsöversikt över hedersrelaterat våld och förtryck att begreppet saknar en vedertagen vetenskaplig definition. Hedersnormer och frågan om vad heder innebär kan dessutom se olika ut i olika kontexter. Det finns dock några gemensamma drag. I ett betänkande från Nationella samordnaren mot våld i nära relationer (SOU 2014:49, s. 215–216) finns följande kännetecken för hedersnormer:

- Individens agerande anses påverka hela familjens anseende.
- Individens intressen anses vara underordnade familjens intressen.
- Individens sexualitet anses vara en angelägenhet för hela familjen.
- Sexuella relationer är bara tillåtna mellan man och kvinna inom äktenskapet.
- Att följa könsnormer och könsroller är en förutsättning för att bli accepterad.

I en studie från 2012 intervjuades homo-/bisexuella och transpersoner som vuxit upp i familjer med hedersnormer (ALMA Europa & RFSL Ungdom, 2012). Flera personer med en frikyrklig, kristen bakgrund deltog i studien, trots att de enligt författarna inte omfattades av en hedersproblematik. De inkluderades likväl då författarna såg likheter i behovet av hjälp och stöd. En skillnad iaktogs dock i arten av försöken till omvändelse av sexuell läggning eller identitet. För dem som vuxit upp i en frikyrklig miljö uppfattades omvändelseförsöken inte ha handlat om familjens rykte utan om att rädda ungdomarna (deras själar). Att koppla samman frikyrkokulturen med hedersnormer har varit ovanligt, men under den senaste tiden har ett samband börjat diskuteras. I sin masteruppsats i kyrkovetenskap granskar Erik Lundström (2020) relationen mellan hederskultur och kyrkosyn i kristna, frikyrkliga församlingsmiljöer och han konstaterar att renhetsidealen i kyrkosynen, som han kallar fromhetskultur, bidrar till en utpräglad hederskultur.

Ouis (2015) undersöker den sociala problematik hos muslimer som lever i ett spänningsfält mellan en tillåtande sexualliberal samhällsmiljö och en traditionell, konservativ och repressiv familjemiljö. Hon betonar att eftersom hedersnormer får legitimitet i den religiösa moralen går det inte ”att bortse ifrån att det finns en samsyn mellan hedersmoral och strikt religiös kyskhetsetik” (Ouis, 2015, s. 353). Bland mina intervjuer-

soner är det flera som, i linje med både Ouis och Lundström, konstaterar att hedersnormerna är nära sammantvinnade med den frikyrkliga kontexten. Hedersnormerna kan handla såväl om att upprätthålla familjens rykte som att rädda individen från att bli förtappad (och därmed missa Guds rike).

Ulrika berättar om när hon var hemma hos en kompis under tonåren: "Jag kommer ihåg att jag sminkade henne någon dag och hennes mamma kommer in och skriker 'Annika! Du ser ut som en hora! Tvätta av dig det där!' Och det vart kaos". Etnologen Åsa Andersson beskriver användandet av ordet "hora" som en "sexualitetens ekonomi" där ordet ytterst representerar en "icke respektabel femininitet" (Andersson, 2003, s. 146). I sin avhandling diskuterar även Johanna Sixtensson (2018), forskare i socialt arbete, "hora" som skällsord; hon undersöker gränslinjer, aktörskap och motstånd i unga tjejers vardagsliv. Hon menar att ordet "hora" kan tolkas som ett sätt att hålla unga tjejer på plats, både inom normativa och rumsliga gränser. Det är tydligt att ordet även i Ulrikas citat används som ett sätt att hålla de två tonårstjejerna på plats, inom de moraliska ramarna.

Det är flera av de intervjuade som refererar till hedersbegreppet eller talar om en social skam. Linnea är uppvuxen i en liten by på landsbygden och berättar om sin mammas reaktion när hon kom ut som homosexuell:

Hon blev ledsen, hon tyckte fortfarande att jag skulle försöka träffa en man istället och bli förälskad i en man. Hon tyckte inte det var rätt att gå in i en relation med en kvinna. Hon sa att det var fel inför Gud. Att det inte var... jag kommer ihåg att hon sa att det är ju inte det vi tror på. Och sen så har hon också sagt att det är jobbigt med alla som pratar i byn.

Skammen har som funktion att upprätthålla social kontroll, vilket blir tydligt när Linnea erkänner att hennes mamma tycker det är jobbigt "med alla som pratar". Även Lo talar om en social skam när hon pratar om sina föräldrar: "Jag tror de är osäkra för att min mormor och morfar fortfarande är i livet. Och skulle de få reda på det skulle de bli ledsna. Bor man i ett litet samhälle där alla ser allt så blir det en stark social skam". Flera av kvinnorna och personer med transexfarenhet berättar att de fått

kommentarer om sina kroppar, utseenden och sätt att bete sig, av såväl familjemedlemmar som medlemmar i församlingen. Lo berättar vidare om att en manlig vän, som nu arbetar som ungdomspastor i församlingen där hon tidigare var medlem, såg det som sitt ansvar att förmana Lo om hennes klädval:

Han skulle ta sitt ansvar som äldre kille och hjälpa mig och varna mig och sådana saker [...] Han har kontaktat mig för han tycker jag har lagt ut för mycket bilder där jag varit för lättklädd med andra tjejkompisar och sånt [...] Jag skaffade Facebook och sådant väldigt sent av den anledningen att ingen gammal skulle hitta mig och spionera på mitt liv. Jag ville inte bli uthängd som "en sån".

"En sån" kan här tolkas som en person som inte lever upp till normerna för femininitet och moral. Enligt Skeggs (1997) utgör kroppen den mest uppenbara plats där klass, kön, ras, sexualitet och ålder materialiseras. Kroppen uppfattas utefter form, storlek, typ, vilket avslöjar dispositioner av klass och kön. Femininitet, menar Skeggs, är en form av kulturellt kapital som varken är tillgängligt eller valt av alla som omfattas av den. För att framstå som "normal" och "naturlig" krävs en harmoni mellan kön och genusuttryck samt ett tydligt begär till det motsatta könet. Detta blir tydligt även i intervjun med Sam när han talar om förväntningarna från sin familj. Han säger: "Pappa var ganska rädd att jag skulle bli butch typ och sluta vara en gullig tjej... haha! De var ganska måna om min femininitet".

"Om du tar på dig en kjol..."

Paula berättar att hon kände ett socialt tryck när hennes tjejkompisar en efter en blev ihop med killar. Hon upplevde att det fanns starka förväntningar på att också hon skulle bli ihop med någon. Därav träffade hon pastorn i församlingen som uppmuntrade henne till att börja dejta killar:

Jag sa att "jag ser inte att det ska kunna hända, jag ser ingen jag trivs med". Då sa han till mig att "om du tar på dig en kjol"...

och då kände jag så här, ja, suck. Jaha, då var vi där igen... ”klä dig lite kvinnligare, var lite mer kvinnlig”. Men jag är ju inte det [...] Det var så tydligt hur man skulle vara, för att passa in i mallen.

Pastorn i Paulas församling uppmanade henne att klä sig och uppföra sig mer kvinnligt för att passa in i den heteronormativa mallen och på så sätt kunna attrahera någon av motsatt kön. De frikyrkliga miljöerna kan med genusvetaren Ulrika Dahls (2014) ord ses som en tillvaro av institutionaliserad heterosexualitet. För att kvinnan ska upprätthålla sin plats i denna ordning krävs, enligt Dahl, att hon gör sig till objekt och byte för mannen. Att göra motstånd mot den institutionaliserade heterosexualiteten, att bryta mot femininitetsideal och att utmana gränserna för traditionell kvinnlighet, leder till olika former av sanktioner, vilket också är tydligt hos flera av dem jag mött. Skeggs (1997, s. 133) poängterar att ”en respektabel kropp är vit, avsexualiserad, heterofeminin och oftast medelklass”. Enligt henne är femininitet inte något givet eller naturligt utan alltid skapat i och genom maktrelationer, samt i vissa gruppers intressen. Hon skriver att femininiteten uppkom ”ur en kamp för att tvinga på kvinnor ett borgerligt femininitetsideal, en maskulin fantasi som kvinnor förväntades sträva efter att uppnå” (Skeggs, 1997, s. 38). Ulrika berättar om när en av hennes vänner i församlingen blev utpekad som ”fresterska” och ”häxa”: ”Hon [...] var väldigt vacker och snygg och det hade folk problem med. Hon var för snygg och för sexuell. Hon var en fresterska, så dom, att hon hade häxliknande saker för sig. Så där var det mycket att de bad för henne att sluta vara häxa”.

Ovan såg vi att Paula uppmanades klä sig mer kvinnligt för att attrahera män. På så sätt kunde den institutionaliserade heterosexualiteten upprätthållas. Samtidigt blir det tydligt i Ulrikas citat att detta är en balansgång, mellan att å ena sidan agera och klä sig kvinnligt och å andra sidan att agera eller klä sig *för* kvinnligt. Om en kvinna anses ”för snygg och för sexuell” eller om hon klär sig utmanande, tänjer hon på gränserna för de rådande femininitetsideal. På så vis riskerar hon att betraktas som, i detta fall, ”fresterska” eller ”häxlik”. Det kan tolkas som en avståndshandling. När kvinnan Ulrika berättar om benämndes som fresterska och häxlik förvägrades hon ett erkännande. Hon gjordes till något som är lätt och

kanske till och med önskvärt att ta avstånd från. Som vi sett kallar Butler (2011) denna process att en människa görs osörjbar.

Transvarande och att kunna passera

Kroppen som yta för respektabilitet

I en queerteoretisk förståelse av kön ses könsidentitet som socialt konstruerad, skapad i sociala interaktioner. Kön är något som ständigt görs och som är beroende av kulturella och sociala föreställningar. Förståelsen av kön kan också brytas ner i olika delar, där *könsidentitet* beskrivs som det kön personen känner sig som ”inuti”, *könsuttryck* är hur personen väljer att uttrycka sin identitet genom exempelvis klädsel, frisyr och uppförande. *Det biologiska könet* härrör från kroppsliga attribut som inre och yttre könsorgan, könskromosomer och hormonnivåer, medan *det juridiska könet* är hur personen registrerats i folkbokföringen (Ambjörnsson, 2016). Hur kön skapas i sociala kontexter och interaktioner blir tydligt i intervjun med Mika. Hen säger: ”Min identitet är icke-binär typ, och då har det varit att jag har uttryckt mig både manligt och kvinnligt olika dagar. Och som trans, då blir det kvinnliga, den delen av mig. Långt hår och smink och så”.

Butler (1990/2007) fokuserar på det problematiska med fastlåsta identiteter och essentialistiska kategoriseringar. Att som icke-binär tvingas fastslå en könsidentitet innebär att försaka och undertrycka ens identitet. För Mika innebar hens transvarande och könsuttryck ständiga konflikter med föräldrarna: ”Så kunde mina föräldrar skrika på mig och skälla på mig för att jag inte skulle komma som trans till min lillebrors skolavslutningar, till exempel, för då skulle han behöva skämmas över mig. Det var mycket så att folk skulle skämmas hela tiden för hur jag såg ut”. För Mika är görandet av femininitet nära sammanbundet med respektabilitet:

Och det var mycket så hela tiden eftersom jag inte såg ut så varje dag så var det mycket att ”jamen kan du inte välja att inte se ut så just idag, nu när vi ska åka på den här grejen eller den här grejen”. För de visste att jag inte hade ett behov av att se ut så varje dag. Men det blev ju väldigt jobbigt att de ville att jag inte

skulle se ut så när vi skulle träffas andra människor för att de skulle slippa skämmas för hur jag såg ut [...] Och de hade väl lite rätt för jag kanske inte såg så himla snygg ut, jag hade inte så mycket förutsättningar att prova mig fram eftersom jag blev så motarbetad. Men skulle jag liksom... när jag ser tillbaka på det så hade de velat slippa skämmas över hur jag såg ut så hade de ju kunnat stöttat mig och köpt en sminkkurs eller nåt för det var mycket så med transgrejen att jag var ful, att jag såg grotesk ut.

Charlotta: Sa de det rakt ut?

Mika: Ja, när det var släktträffar så var det mycket så, att alla satt mot mig och sa... som att de var en stor grupp mot mig och jag försökte försvara mig och de såg det som att jag var en förvirrad tonåring som ville provocera och sudda ut alla normer i samhället och var arg på alla orättvisor och var i en förvirrad fas, typ.

Av det Mika säger blir det tydligt att hens kropp och utseende blir till något som rör hela hens släkt. Att uppträda anständigt handlar här om att klä sig på ett sätt som överensstämmer med släktens bild av Mika som en man. Kroppen blir en yta för respektabilitet. Enligt Ulrika Dahl (2014, s. 329) kan femininitet reduceras till en "maskerad strävan att uppnå ett omöjligt ideal". Hon skriver: "Det enda som är värre än att uppföra sig skamfullt är att inte förstå att du bör skämmas". Med inspiration från Sara Ahmed poängterar litteraturvetaren Maria Jönsson (2011) att respektabiliteten upprätthålls genom en uppvisad genans inför den som inte förstår att själv bli generad och skämmas. Mika berättar vidare att hen ledde en ungdomskör i församlingen och att de ofta uppträdde inför publik:

Då var det en pastor som sa att "nä, men nu när det är den här konserten för flera hundra besökare så måste jag be dig att ta av dig peruken, för det blir för mycket". En timma innan det skulle börja! Och det kände jag var väldigt transfobiskt sagt och blev väldigt upprörd, och jag gjorde inte som den personen sa. För kören var väldigt stöttande mot mig, men det var väldigt obehagligt och pastorn gick iväg med mig till ett eget rum och

försökte psykologiskt framställa det som att det här måste du göra nu, det är det enda rätta. Men jag kände nog på nåt sätt att här går gränsen för den förnedring det skulle vara om jag tog av mig peruken. Det kändes bara som att det är att ta det för långt.

Å ena sidan behöver Mika hantera kommentarer från sin familj, släkt och församling, å andra sidan känner Mika att hen behöver upprätthålla en respektabilitet gentemot trans-communityt:

Ja, att jag inte tas på... att jag inte vågar gå ut och se ut som trans i samhället om jag inte ser riktigt bra ut och perfekt ut. För jag vill inte... jag har inte velat ge transpersoner ett dåligt ansikte. Jag vill inte ge någon skam till hela trans-communityt genom att jag inte är *on point*. När jag hör mig själv säga det så tycker jag rent logiskt att man inte ska resonera så men jag har liksom tänkt så, också för mig själv att jag inte kan stå för min transidentitet om jag inte ser tillräckligt bra ut och kan ge tillräckligt bra gestaltning av att vara kvinna. Det kvinnliga. Och så har jag också begränsat att jag inte ska vara trans när jag... eller uttrycka min transidentitet när jag går på en arbetsintervju för det är en så pass viktig grej, så då kan jag inte göra det.

För att kunna stå för sin transidentitet måste Mika känna att hen gestaltar det kvinnliga bra nog. Även Julia reflekterar kring femininitet i förhållande till sitt transvarande. Kroppens stegvisa förändring är central i hennes känsla av kvinnlighet:

Nu när jag har börjat [den könsbekräftande] utredningen så har saker börjat vakna som jag aldrig har tänkt på förut, som till exempel kläder; som man har jag aldrig brytt mig, jag har bara tagit gamla paltor, jag har inte haft något intresse alls av att gå i klädaffärer. Men sen när det här kom så håller jag hela tiden på att kolla på stövlar och toppar och det ena med det andra. Än så länge har jag inte riktigt börja handla, för jag håller fortfarande på att förändras i kroppen, märker jag. Jag är inte ännu där. Sen väntar jag på att ansiktet ska stämma mer med den feminina

bilden. För jag vill ändå inte bli som en drag som går på stan, att alla ser att det är egentligen en karl som klätt ut sig till en kvinna. Det skulle kännas väldigt obekvämt för mig. Det kräver ett visst mod att transgender ska gå i sina manskroppar i kvinno-kläder.

Under den pågående utredningen har Julia fått ett allt större intresse för kläder och accessoarer, men är samtidigt försiktig med att uttrycka sig feminint av rädsla för omgivningens reaktioner. Att uttrycka sig feminint innan kroppen passerar som kvinnlig innebär att gå emot gängse normer och detta får någon form av konsekvens i interaktionen med omgivningen. Julia är inte aktiv i någon församling nu, men har en stark önskan om att gå med i en kyrka igen och att få fortsätta som pastor:

Jag kommer söka upp andra typer av församlingar som är mer vänliga och som har kämpat med det här som jag också kämpat med. Så jag kommer söka mig till det.

Jag tror inte jag är klar med att förkunna. Jag vill fortsätta att förkunna men det måste komma... jag måste först bli klar med mig själv, så allt det stämmer. Ett år måste gå minst i den här processen. Absolut, det känner jag starkt för, jag vill fortsätta som pastor. Som transperson tror jag att jag har mycket att ge om jag bara känner av att jag kommer till den nivån att jag ser mer kvinnlig ut så blir det lättare. Man brukar säga att kvinnor är ganska kritiska om sitt utseende och en transkvinna är ännu mer kritisk för man söker alltid efter... ”uh, där är det manliga draget, jag ser det fortfarande, jag avskyr det”. Vi är väldigt självkritiska och det är klart att bekväm blir man väl aldrig helt fullständigt men jag upplever att jag behöver komma ett par nivåer till innan jag är bekväm på det sättet att jag vill vara i en församling [...] att folk faktiskt inte tvekar att jag är kvinna. Att de ska kunna se det på mig och att jag inte behöver övertyga med ord.

Charlotta: Att du kan passera som kvinna?

Julia: Precis, precis.

Att passera handlar om att passa, om att passa in, ”och i samma stund som man passar försvinner kroppens yta ur sikte” (Ahmed, 2006, s. 134). För Julia innebär det att vara bekväm när ingen tvekar om att hon är kvinna. Sam säger att efter genomgången könsbekräftande behandling blir han numera oftast rätt könad som man. Han reflekterar över hur dränerande det var att behöva ”komma ut i varje möte”:

Att hela tiden tänka på hur man klär sig, hur man rör sig, hur andra läser en, förklara sig hela tiden. Man behövde komma ut i varje möte för att ha en chans att bli rätt bemött. Nu händer inte det. Det enda som händer fortfarande är att jag ibland får frågan på jobbet om jag är kille eller tjej och de ber om ursäkt för att de frågade. Och då svarar jag ”det är ingen fara”. Det går bra. Det är väl bra att man vill säga rätt. I övrigt så blir jag rätt könad och det är så jävla nice för då kan jag fokusera på annat. Att i varje samtal sitta och tänka på hur jag sitter, hur mina bröst ligger i bindern, sånt är ju dränerande.

Sam ger uttryck för lättnaden i att kunna passera utan att hamna i blickfånget, att inte behöva förklara sig. Det blir tydligt att förståelsen för vad det innebär att känna sig bekväm ges först när obekvämlighet erfars. Sociologen Nirmal Puwar (2004, s. 57) beskriver hur normativa kroppar i viss mån är befriade från sin kroppslighet i det att de kan passera obemärkt. Charlie säger:

Att utforska genom klädstil men också könsuttryck, att man börjar leka med... kläder är ju på många sätt könade, feminint och maskulint i alla fall. Jag försökte ge mig en mer androgyn... och vad händer när jag är väldigt feminin eller väldigt maskulin... och när jag var ännu mindre så fick jag klippa håret och då passerade jag som pojke och det tyckte jag var värsta grejen, jättehäftigt så. Så det var mycket lek genom den typen av uttryck.

Charlie beskriver hur utforskandet av klädstil blev en del i att testa könade uttryck och vad det innebär att uppfattas som feminin respektive maskulin. Eli berättar att han skilde sig från sin dåvarande man och, i

samband med skilsmässan, lämnade den församling han då tillhörde. Jag frågar om det var på grund av att han fick transinsikt eller om det var av andra anledningar och Eli svarar:

Alltså, det var det. Det var att jag till slut kom ut inför min man och det blev som jag hade väntat mig att han blev väldigt upprörd. Att ”det här ska vi lösa på det här och det här sättet”. Någon form av terapi. Att det var ett sjukdomstillstånd och jag visste det sen innan, i och med att jag visste hur fruktansvärt extrem han var, så var det något som jag förväntade. Under den här tiden när jag själv visste, men inte berättat för honom, så var det så tydligt att han kunde säga ”nu klär du dig som en man, nu pratar du som en man, nu har du en frisyra som en man”. Inte för att jag tror att han misstänkte något men det kändes som han slog ner på det utan att jag ens... trots att jag var i garderoben. Så när det väl kom fram så... det var liksom inte så att jag tänkte att ”det här kanske han kommer acceptera”, utan det var att ”nu berättar jag det här och sen är det slut”.

Inför sin mastektomi pratade Eli med två personer i församlingens ledarteam: ”Då var det väldigt tydligt att ’nej, du behöver inte förändra din kropp, du behöver inte göra en korrigering, du är bra som du är, du är älskad och värdefull som du är’. Det fanns väldigt lite förståelse”. Detta gjorde att Eli började tvivla på om han skulle fortsätta vara medlem i församlingen:

Jag bad väldigt mycket och jag kände ändå att jag ville prata med Jesus och höra med honom... ”Ska jag vara i det här sammanhanget eller inte, ska jag vara här? Varför känns det så bra när det borde kännas dåligt?” liksom. Men på något sätt så bara... så känner jag en tillförsikt och en frid i att... jamen jag vill vara här och jag vill vara mig själv och jag kommer fortsätta att vara det.

Lite längre fram i intervjun återkommer Eli till dessa reflektioner när han berättar om sin pågående könsbekräftande behandling. Han säger:

Det spelar ingen roll riktigt om folk inte ser mig, eller ser mig som kvinna, i kyrkan för jag vet vem jag är och det är inte bara en tanke och känsla utan nu genomgår jag den här behandlingen, nu händer det här mig. Nu förändras min kropp, nu förändras min röst och det är ingenting som de kan prata mig ur eller liksom be bort liksom, det här är jag.

Eli beskriver också betydelsen av att ha ett socialt nätverk utanför kyrkan. Han säger: ”Jag bor tillsammans med en annan transperson, jag har en partner som är trans, jag har många vänner som är queers och jag är öppen på jobbet, så jag är liksom... kyrkan är viktig, men den är inte mitt enda sammanhang längre”. Eli har valt att vara kvar i en värdekonservativ församling trots att det innebär en risk att bli utsatt för (mikro)aggressioner och oförståelse. Kyrkans syn blir dock inte avgörande eftersom han även befinner sig i andra sammanhang där han kan vara öppen som queer och trans.

Mika har upplevt att det finns en stor oförståelse och okunskap i frikyrkan, men poängterar att det är något som gäller generellt i samhället:

Jag tror att många frikyrkliga sammanhang inte har engagerat sig särskilt mycket för att ta reda på vad trans är. Så jag känner mycket så att man måste förklara och folk har svårt att säga rätt pronomen för att de är ovana. Och det kan man ju vara men det känns också som vissa förstår inte.

Charlie framför också att okunskapen är stor och fördomarna många:

Just den här moralpaniken har jag bearbetat ganska mycket i terapi så det har jag ändå på något vis jobbat bort mycket och mycket. Det hade jag mycket när jag var yngre [...] att komma ut till dom (Charlies frikyrkliga släktingar) som trans, det vet jag inte hur det kommer gå eller om jag ens vill det. För de kommer inte ens förstå innebörden. Jag tror att det är så främmande koncept att de vet inte ens vad det är. Det är väl mer också för att jag har en partner som är trans, så tänker jag hur ska de ta emot honom i sammanhanget. För jag har redan fått ganska många

opassande frågor. Som är han psykiskt instabil? Det har varit väldigt hårda frågor från släkten, men det handlar nog mer om okunskap. Och nyfikenhet men också att man har det som första fråga: "Är han psykiskt instabil?"

Charlotta: Varför frågar de, så tror du?

Charlie: Jag har ingen aning. De måste väl ha googlat eller ja... jag vet inte. Det är som att de är rädda att jag är i ett osunt förhållande. Och rädda att jag ska ta skada av att han är trans. Och då blir jag rädd att de ska tro att jag har kommit ut som trans för att han är trans. Vilket gör att jag blir mer tveksam till att... jag är rädd att... det jag oroar mig mest över är hur frikyrkligheten ska påverka mitt partnerskap och min partner.

Att ständigt utsättas för mikroaggressioner kan leda till *hypervigilans* (Neal & Davies, 2000), en förhöjd uppmärksamhet på sammanhang och kommentarer som kan vara skadliga. Enligt psykologerna Matilda Wurm och Hans Hanner (2017) kan personer som har utvecklat hypervigilans riskera att tolka (vad avsändaren avsåg som) neutrala budskap som negativa. Charlie fortsätter:

Jamen, så här... det där att "är han psykisk stabil? har ni en bra relation? är du säker på det? vilka operationer har han gjort? vad innebär det att vara trans?". Och den frågan kan jag ju svara på, men vad han har gjort för operationer går jag inte in på, det skulle jag aldrig svara på, det är ju så himla privat. Också det här med psykiskt instabil, då sa jag bara "vad är det för fråga att ställa?"... Jag har fått vara ganska rak och hård där i mångt och mycket.

Även de övriga intervjupersonerna med transerfarenhet har blivit bemötta med oförståelse, fördomar och intolerans. Ett sådant bemötande är inte specifikt från människor i frikyrkliga miljöer, utan okunskap och oförståelse om trans existerar i samhället i stort.

Emotioners klubbighet

I Sara Ahmeds (2014) förståelse av emotioner betonas rörelsen. För henne är emotionerna inget vi har, eller som finns inom oss, utan det är snarare kontakten mellan kroppar som ger upphov till emotioner, och det omvända: emotionerna ger upphov till kontakt. På så sätt blir det viktigare för Ahmed att undersöka vad emotionerna gör än vad de är. Känslorna är socialt konstituerade och beroende på hur de erkänns och vilken legitimitet de ges utformas de på olika sätt. Hildur Kalman utgår från Ahmeds teoribildning när hon undersöker känslor av sorg och förlust. Hon skriver: ”Den känsla som inte kan uttryckas blir en annan slags känsla än den som i sitt uttryck både kan förvänta, och få, ett socialt erkännande” (Kalman, 2011, s. 27). Emotionerna kan ackumuleras över tid och få det Ahmed kallar *affektivt värde*. De intryck som emotionerna gör och hur de fastnar på kroppar beror på vilka erfarenheter som kropparna bär på och i vilka sammanhang de vistas. Ahmed undersöker också när känslor *fastnar* för att förstå hur social förändring är svår att uppnå i vissa sammanhang. När ett subjekt har investerat i vissa specifika strukturer är det svårare att frigöra sig från dem. På så sätt, menar Ahmed, är subjekt och struktur ständigt sammanflätade med varandra. Linnea, som är uppvuxen i ett mindre samhälle, säger att när hon förstod att hon var lesbisk såg hon inget alternativ än att leva ensam:

Jag var rädd för att det skulle bli ett väldigt ensamt liv. För jag såg det inte då som någon möjlighet att vara tillsammans med en annan tjej. Och jag tyckte nog själv... jag kände mig också lite äcklig. Och jag ville inte ha de känslorna.

Charlotta: Varför tror du att du kände dig äcklig?

Linnea: Jag ville ju absolut inte att någon skulle få reda på det, så det fanns helt klart en skam inför församlingen. Men också inför Gud att inte ha lyckats vara som han vill att man ska vara eller vara så där ren som man ska vara, inte tänka syndiga tankar.

Charlotta: Att tänka på en annan tjej var en synd?

Linnea: Ja, det var det.

Att Linnea kände sig äcklig kan tolkas som att hon internaliserade den skamfyllda och negativa bild av homosexualitet och sexualitet som hennes församling hyste och att hon började att betrakta sig själv utifrån denna bild. På liknande vis beskriver William de känslor som uppkom efter att han skilt sig från sin fru: "Jag var väldigt, väldigt svag som person överhuvudtaget, för jag var ju lamslagen. Jag var så här att... 'hoppas någon gillar mig, jag har skilt mig, jag har kommit ut som homosexuell. Jag är äcklig, dum och störd', alltså de känslorna".

Ellen berättar att när hon arbetade i en kristen friskola fick hon boken *När minoriteten tar majoriteten som gisslan* (2018) av sin chef i julklapp. Boken är skriven av Olof Edsinger och utgiven av Svenska Evangeliska Alliansen. Den utgör en kritik av queerteori och normkritisk pedagogik och är skriven utifrån en konservativt kristen värdegrund. Flera intervju-personer nämner boken och beskriver att de farit illa av att läsa den, så också Ellen:

Jag höll på att kräkas bara jag såg titeln på boken och kände hur det vände sig i magen och hur jag mådde illa och blev yr i huvudet och bara försökte hantera situationen. Och när han gav boken till mig sa han att "det ska bli väldigt spännande att se vad du har att säga om den här boken Ellen", för han visste att jag inte riktigt stod för de åsikterna. Det hade han fattat redan under anställningsintervjun. Jag har nämligen läst genusvetenskap och det är kontroversiellt i de här sammanhangen.

Charlotta: På vilket sätt?

Ellen: Genusvetenskap problematiserar ju normer och könsroller och liksom det är ju läskigt i frikyrkans värld. Framför allt i den konservativa kristna kyrkan så är det väldigt kontroversiellt. Och det sa han till och med "du har läst genusvetenskap, det är lite kontroversiellt".

Ellen var då fortfarande gift med sin dåvarande man. Hon visste att hon var lesbisk, fast hon hade inte kommit ut. Hon läste boken och reagerade väldigt starkt:

Det var ju mycket sådana unkna konstiga... det kommer för nära, på något sätt så var det väl första gången som det påverkade mig. Alltså, det var mig han skrev om. Det här handlar om mig! Han tycker att jag är onaturlig, konstig, hemsk och äcklig och det blev på något sätt... jag tog åt mig mer än jag trodde att jag skulle göra.

William beskrev tidigare att han såg sig själv som "äcklig, dum och störd". Vad innebär sådana känslor? Vad betyder det att bli sedd på ett sådant sätt? Ahmed undersöker känslor som äckel och avsky ur ett fenomenologiskt perspektiv. Att tala om äckel och avsky och att benämna något som äckligt ger kroppsliga effekter då dessa känslor fastnar på kroppen. Ahmed menar att dessa känslor alltid involverar en närhet mellan kroppar; när objekt eller personer förknippas med äckel innebär det samtidigt att de som upplever äcklet tar avstånd från det äcklande. Ahmed skriver: "Disgust pulls us away from the object, a pulling that feels almost involuntary, as if our bodies were thinking for us, on behalf of us" (Ahmed, 2014, s. 85).

När Sofia kom ut som lesbisk blev hon utfryst. Hon blev utstött från församlingen, av vänner, från sitt arbete och tvingades lämna sitt hem. Hon försöker förklarar deras agerande: "Det hade kommit en sådan oren och fel människa i deras väg och då var de tvungna att visa att de gjorde allt för att ta avstånd". Att inte tydligt ta avstånd från homosexualitet innebär i vissa frikyrkliga kontexter en risk att associeras med det som anses vara synd. Ahmed (2010) skriver om smittsamhetens inverkan på lycka. Hon menar att det finns en rädsla för att besmittas av det som anses olyckligt, vilket gör att de personer som hotar lyckan förskjuts. I likhet med Sofia upplevde Liselotte och William ett starkt avståndstagande i sina församlingar när de kommit ut som homosexuella.

Liselotte: Jag tror att jag berättade för nån i kören och sen så spred ju det sig, så sen när jag träffade folk på konferenser och sånt så gick folk över på andra sidan gatan. Det var väldigt mycket så, avståndstagande. Jag fattade det först efteråt att det här var som att säga upp bekantskapen med sin familj, och att välja sig själv.

William: Min bästa vän försvann i det här läget. Varför vet jag inte. Men jag vet att vi, jag och min väninna, går på stan och jag ser honom och min väninna ser honom och säger: ”Där är Conny” och han ser oss och kollar bort.

Även i frikyrkliga församlingar med numera en bejakande hållning till homosexualitet och transidentitet behöver medlemmarna förhålla sig till de redan etablerade föreställningarna. Detta då det inte är möjligt att förbise att hbtq historiskt har betraktats som synd inom frikyrkorna och att det sedan länge råder en hållning att det är fel att leva ut homosexualitet. Eftersom denna syn redan finns måste den hela tiden återopas och motbevisas, vilket samtidigt innebär att synsättet hela tiden aktualiseras. När (homo)sexualiteten förbinds med det äckliga, skamliga och syndiga kan ett agerande med avståndstagande till dem som anses framkalla dessa känslor (de homosexuella) motiveras med ”god kristendom” och rätt moraliska värderingar – den som tar avstånd kan göra anspråk på att vara en sann kristen snarare än föraktfull och nedvärderande.

Disciplin, självtekniker och synd

Teologen Linn Marie Tonstad (2018) konstaterar att begreppet synd ofta undviks i queer- och transbekräftande teologier eftersom man vill vara välkomnande mot människor som upplevt utestängning och fördömande i religiösa samfund. Synd har länge varit förknippat med stigmatisering och diskriminering och att inte kunna leva sitt liv fullt ut som hbtq-person. För många, menar Tonstad, är idén om synd både främmande och meningslös; hon påpekar att det är mer konstruktivt att tala om etik och rättvisa. Bland mina intervjupersoner talar dock många om synd i sammanhang med sexualitet och identitet och de ser det som ett viktigt begrepp att förhålla sig till. För flera av dem utgör tron ett sätt att finna en balans för gränssättningar och regleringar. De påtalar att de har svårt att veta vad synd innebär, särskilt då deras ursprungliga bild av synd har reviderats. Anton berättar att han ofta kunde uppleva svårigheter med att förena tron med sin sexualitet och att det fortfarande kan finnas sådana konflikter inom honom: ”Hur jag ska vara troende och homosexuell utan att känna mig syndig eller dålig? Det finns fortfarande sådana konflikter,

i och med min bakgrund, att jag har fått berättat för mig att det är fel”.

I *Köttets bekännelse* undersöker Michel Foucault (2019) den tidiga kristendomens centrala idéer och praktiker. Kyrkofädernas texter om frälsning, synd och botgörelse ser Foucault som viktiga dokument över framväxten av en begärsekonomi som han menar har präglat den västerländska civilisationen fram till våra dagar. I analysen blir tekniker för botgöring, bekännelse, dop och självrannsakan olika former för lydnad och självdisciplin. I det första verket i serien *Sexualitetens historia* skriver Foucault:

Vi skall alltså utgå ifrån vad man skulle kunna kalla ”lokala härdar” av makt-vetande: till exempel de band som knyts mellan botgörare och biktader eller mellan kristen och själasörjare; där, under det ostyriga ”köttets” tecken, frambringar olika former av tal – självrannsakan, förhör, bekännelser, tolkningar, samtal – underkastelseformer och kunskapsmönster i ett slags oupphörligt bollande fram och tillbaka (Foucault, 1976/2002, s. 108).

Självrannsakan och bekännelse blir till olika tekniker för att forma och upprätthålla självdisciplin och moral. Samhällens metoder för kontroll och disciplin av människor är olika över tid och rum. Foucault beskriver de samhälleliga regleringarna av känslor, som exempelvis aga och annan kroppsbestraffning under 1700- och 1800-talen. Idag har dessa auktoritära sanktioner alltmer kommit att bli en individuell, internaliserad disciplinering av jaget. Foucault ser disciplinära praktiker av ett förkroppsligat maktutövande: ”De metoder som möjliggör en minutiös kontroll av kroppens verksamheter, som vidmakthåller en ständig behärskning av dess krafter och påtvingar dem en förening av foglighet och nytta, utgör vad man skulle kunna kalla ’disciplin’” (Foucault, 1974/1993, s. 161). Vikten av att ta ansvar för sina känslor och beteenden betonas alltmer under 1700-talet och med subtila medel skapas emotionellt självreglerande individer. Detta har Foucault förstått med hjälp av Jeremy Benthams panoptikon, en fängelsebyggnad konstruerad med ett övervakningstorn med fönster som bara går att se ut genom, inte in i. Övervakaren kan observera fångarna inifrån ett panoptikon medan fångarna inte kan avgöra om de blir övervakade eller inte, varför de måste agera som att övervakaren

ser dem hela tiden. Panoptikon innebar en ny maktmekanism. Från att makten varit synlig och uppvisad blev den internaliserad hos de övervakade: ”Fångarna är inneslutna i en maktsituation som de själva uppbär” Foucault, 1974/1993, s. 235). I en kristen kontext kan samma mekanism vara i bruk; där är det Gud som utgör den internaliserade makten. Flera av intervjupersonerna reflekterar kring att Gud ser allt de gör och vet allt om dem. Rosmarie säger:

Jag vet att Gud vet exakt allt om mig, han ser exakt vad jag gör, han ser mina tankar och han förstår allting och vi är alla syndare och vi kommer aldrig kunna leva ett perfekt liv till 100 procent, utan det viktiga är att vi har en kanal ut mot Gud så att han får leda oss. Vi kommer alla att dö som syndare och leva som syndare.

Rosmarie frammanar en allsmäktig Gud, som inte bara vet om alla ens handlingar, tankar, begär och tal utan också värderar dem, och eftersom ”vi alla är syndare” behöver vi bli ledda av Gud. Enligt Rosmarie kan inte andra människor bedöma om hon lever som ”rätt kristen”, det är bara Gud som har makten att avgöra det. Hon är kritisk till den församling som hon tidigare var medlem i och menar att ”de har en så väldigt hård syn på de här frågorna, de uttrycker att det inte är accepterat att ha en annan syn [...] då blir det att jag döljer mig själv och döljer mitt liv, det är inte så man ska leva”. Hon berättar att hon levt under många år i ett äktenskap med en man som misshandlat henne. I samband med skilsmässan sökte Rosmarie stöd i församlingen som de båda var medlemmar i och hade som önskemål att hennes före detta man skulle uteslutas ur kyrkan, att det inte var möjligt att ha båda kvar som medlemmar. Församlingen menade dock att kyrkan är öppen för alla och att de inte kunde utestänga någon, vilket istället innebar att Rosmarie inte såg någon annan utväg än att själv gå ur kyrkan. Rosmarie började utforska sin syn på sexualitet, relationer och identitet och berättar att hon idag definierar sig som polyamorös och relationsanarkist. Hon reflekterar över vad som ses som synd och upplever att det finns en skevhet i kyrkan:

Vi är alla syndare på olika områden och där tycker jag att om kyrkan accepterar barnens pappa när han lever i uppenbar synd, då borde de acceptera mig, men det upplever jag att de inte kommer göra. Och där tycker jag också att det blir jättejättefel.

Charlotta: De accepterade en man som är våldsam mot sin fru men inte olika sätt att leva i relationer och uttrycka sexualitet?

Rosmarie: Precis. Han har rätt till ett andligt hem och får vara kvar i sitt andliga hem, men jag får inte vara kvar i mitt andliga hem. Det är hemskt.

Även Anna talar om Gud som allsmäktig och som alla en dag kommer få stå inför och redogöra för sina liv. Hon säger:

Gud har ju hela bilden klar, han vet ju allting i himlen och på jorden och har den fulla bilden. Han vet vad som hänt och vad som kommer hända. Det är ju han som ska göra den rättvisa domen. Alla människor kommer ju stå inför Gud en dag. Och vare sig man gjort dåliga eller bra saker eller både och, vilket alla människor har, så får de stå framför Gud och redogöra för sitt liv.

För Rosmarie och Anna och flera av de andra jag mött fungerar den kristna tron som teknik för kontroll och självdisciplinering. På så sätt kan Guds allomfattande makt förstås utifrån samma princip som panoptikon. Maktutövningen kan här liknas vid en utifrånstyrning av kroppens beteende som avsevärt begränsar dess handlingsutrymme: ”Det behövs inga vapen, inget fysiskt våld och inga materiella begränsningar. Bara en blick. En inspekterande blick, en blick vilken varje individ, som den vilar på, småningom internaliserar till den grad att han blir sin egen övervakare” (Foucault, 1997, s. 225). Senare i sitt liv skulle Foucault komma att uppfatta disciplinbegreppet som för trångt och fastlåst i analysen av individers förmåga att skapa handlingsutrymme och egenansvar. Han utvecklade begreppet *självtekniker* för att möjliggöra en analys av individers egna målsättningar och göranden. Med självtekniker menar Foucault att

[1]åta individerna, på egen väg eller med hjälp av andra, utföra bestämda operationer på den egna kroppen och själen, tankarna, beteendet eller sättet att vara för att göra om sig själva och uppnå ett visst tillstånd av lycka, renhet, visdom, fulländning eller odödlighet (Foucault, 1997, s. 225)

Medan begreppet disciplin betonar att maktutövningen bygger på tvång och kommer utifrån markerar begreppet självtekniker att maktutövningen är ett egenansvar där individerna ses som aktörer med egna intressen och handlingsutrymmen. Även självteknikerna är förknippade med underkastelse, övervakning och anpassning till konventionella normer, men tonvikten ligger på individernas eget ansvar. I mina informanters fall är det inte helt enkelt att förstå om tron och den kristna kontexten frammanar en disciplinär maktutövning eller om den utgör ett verktyg som möjliggör självtekniker. Det är många faktorer som spelar in, så som maktstrukturen inom församlingen, vilken gudsbild individerna har, hur det individuella handlingsutrymmet ter sig och så vidare. Anna har valt att som kristen och homosexuell leva i avhållsamhet. Jag frågar henne om hon anser att det är oförenligt att vara homosexuell och kristen och hon svarar:

Alltså, det står ju också i Bibeln att människor gör ju olika saker som uttryck för att de inte mår bra. Det finns ju olika sätt, någon tar till missbruk för de mår jättedåligt inuti, andra tar droger eller alkohol. Det kan ju vara att man har ett sår inuti sig själv, som gör att man dras till samma kön i sin sexualitet. Så upplever jag nog att det kan vara, men jag vet ju att det finns många människor som tycker annorlunda än jag. Men jag har verkligen sökt Guds vägledning i många, många år och ville verkligen veta sant. Och jag upplever att jag har fått det sanna svaret. Men alla har ju syndat och är i avsaknad från härligheten av Gud och Gud säger ju inte att det ena är värre än det andra utan tvärtom. Alla olika saker som blir skevt eller tilltufsats i ens liv, det är något som hindrar från att kunna få en god kontakt med Gud. Gud älskar alla människor, men han älskar ju inte allt vi gör.

Anna gör en tydlig åtskillnad mellan praktik och identitet, där hennes homosexuella begär är något som behöver disciplineras och undertryckas för att möjliggöra en god kontakt med Gud. Anna tror att det finns orsaker till att en människa blir homosexuell: hon menar att det kan bero på att man har "ett sår inuti sig själv". Hon ser homosexuella handlingar som något som leder bort människan från Gud och har därför valt att inte längre inleda några intima samkönade relationer utan istället leva i avhållsamhet. Anna är väl medveten om att det finns andra synsätt och tolkningar av Bibeln, men hon upplever att hon – efter att sökt Guds vägledning under många år – har fått "det sanna svaret". Vad Gud anser vara rätt för henne behöver dock inte vara rätt för en annan människa, menar Anna; hon är noga med att poängtera att hon inte dömer någon utifrån levnadsväl.

Paula berättar att hon blev medlem i en frikyrka som hade mycket tydliga ramar för vad som var rätt och fel. Hon säger: "Det var ett sätt för mig att känna mig mer rätt när ramarna blir striktare". Jag frågar henne vad det var som gjorde att hon behövde de tydliga ramarna och hon svarar:

Jag behövde nog gå till vägs ände, att nu tar jag det här till extremen, att det här är rätt och det där är fel och då talar vi om allt från mat, sömn, bön, alltså väldigt begränsande. Man kanske inte är skapt till fem timmars bön eller att gå upp klockan fyra på morgonen för att be och sedan hinna äta frukost och sen jobba med välgörenhet och sen kvällsbön och sen sova tre timmar och sen börjar det om.

Charlotta: Var upplägget så?

Paula: Ja, det var lite så. Varje kväll var det ju bibelskola som höll på långt in på nätterna med förbön och folk talade i tungor och folk trillade, man fick poäng för hur andlig man är och hur extrem man var i sitt uttryck. Alla ville åt de profetiska gåvorna och alla ville vara nära Gud.

I Paulas församling fanns en strikt disciplin för hur det kristna livet skulle se ut. Med tydliga ramar för hur dygnets timmar skulle struktureras och fördelas mellan bön, sömn, välgörenhetsarbete, måltider och försam-

lingsaktiviteter kunde medlemmarna bekräftas i att de levde som "rätt" kristna. Paulas eget handlingsutrymme var litet. Belöningen var en känsla av att stå nära Gud och en bekräftelse av att man levde som rätt kristen. Bekräftelsen kunde ges i form av de andliga uttrycken, upplevelsen att man fick del av de profetiska gåvorna som möjliggjorde tungotal och "att trilla", som Paula säger (ofta beskrivet som "att falla i anden"). För Paula blev det dock alltmer ohållbart att leva ett sådant liv: "Det blev till slut att jag frågade Gud om jag skulle ha ost eller skinka på mackan", säger hon och berättar att en nära vän till henne reagerat och sagt till henne att "Gud måste ju anse att du kan ta det beslutet själv". Hon fortsätter: "Och då insåg jag att nja... okej... det är inte angeläget att fråga Gud om vad jag ska ha på mackan, han har nog viktigare saker för sig. Men man blir så jag-svag. Man står väldigt naken när man väl kommer ut och 'okej, hur går jag vidare?' liksom".

Både Anna och Paula vittnar om en disciplinär maktstruktur och Paula beskriver det som att hon blev "jag-svag". Det är ändå viktigt att påpeka att även i församlingar som Paulas eller Annas, där tron frammanar en disciplinär maktutövning och där det individuella handlingsutrymmet är snävt, finns en möjlighet att göra motstånd. Enligt Foucault (1997) är makten alltid instabil, ostadig och lättrubbad. Den finns aldrig fullständigt på den ena eller andra sidan utan den enskilda individen behåller alltid i viss utsträckning en frihet.

Anton reflekterar å sin sida över att det är lätt att känna sig vilsen i en värld där "allt är tillåtet" och att människan behöver ramar och förhållningssätt för att kunna hitta en egen balans och bli trygg i sig själv och i sin sexualitet. Han ser den kristna värdegrunden som viktig därvidlag:

Man kan bli ganska vilsen om man blir för frigjord. Jag tror att man behöver sätta gränser och regler för sig själv. Och då tror jag att tron och religionen kan vara en tillgång, men det är just att hitta den där balansen. Jag tror att alla människor är sökande efter någon typ av andlighet och i det här sökandet så kanske det yttrar sig på fel sätt, att man kanske letar på fel ställen när man egentligen söker någon form av andlig trygghet eller en existentiell trygghet. Och i en kultur där allt är tillåtet, på alla sätt, så tror jag att man kan bli vilsen i vem man är.

I samhällen där, med Antons ord, ”allt är tillåtet” blir det upp till den enskilda individen att själv bestämma över etiska regler. Antons beskrivning av den kristna tron kan tolkas inom ramen för självtekniker då han säger att ”man behöver sätta gränser och regler för sig själv”, vilket frammanar ett aktörskap där individen har ett handlingsutrymme att avgöra var gränser bör dras. Anton ser att tron på så sätt kan utgöra ett verktyg till att bli en tryggare människa. Anton, och flera med honom, gör jämförelser mellan ”frikyrkokulturen” och ”hbtq-kulturen”, där de menar att den senare kan vara väl öppen och gränsöverskridande. Han fortsätter:

Det som jag tänker mycket på, det är ju förhållningssättet mellan en frikyrkokultur som kan vara ganska stängd och en hbtq-kultur som är ganska öppen. Det tycker jag är ganska... det är en stor utmaning, att navigera i det och bli trygg i vem man är och hur man ska förhålla sig där [...] Men jag tror ju att hbtq-kulturen kan också gå över gränsen ibland, att jag tror att människan mår bra av att ha förhållningssätt och regler för att man ska må bra.

Det finns flera, olika synsätt och värdegrunder när det kommer till sexualitet, intimitet och relationer, inom såväl frikyrkor som hbtq-kretsar. Flera av dem jag mött beskriver att det är svårt att finna en plats i både de frikyrkliga sammanhangen och i hbtq-miljöerna. De ger uttryck för att det är svårt att känna sig bekväm och hemma, oavsett vilken av gemenskaperna det gäller.

I detta avsnitt har jag med hjälp av Foucaults maktanalys diskuterat frireligiösa gemenskaper som å ena sidan disciplinerande och å andra sidan som sammanhang som möjliggör självtekniker, där den enskilda individen har relativt stort handlingsutrymme. För några av dem jag intervjuat, exempelvis Anton, skapar tron och den kristna gemenskapen en tydlighet och en (moralisk) ram för hur man ska forma sitt liv. För en del andra har den kristna gemenskapen dock varit förtryckande med mycket få möjligheter till eget handlingsutrymme. I nästa kapitel undersöker jag intervjupersonernas erfarenheter av omvändelsemetoder, alltså olika former av försök som syftar till att förändra en persons sexualitet eller

könsidentitet. Flera av de intervjuade har varit i frikyrkliga gemenskaper där det förekommit andeutdrivningar och där homosexualitet ses som en frestelse från djävulen.